

Ірина ЧАЮН,

orcid.org/0000-0002-7452-0784

аспірантка кафедри іспанської та французької філології

Київського національного лінгвістичного університету

(Київ, Україна) iryna.chaiun@knl.u.edu.ua

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ПОБУДОВИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Статтю присвячено дослідженню поняття інтермедіальності в контексті творення художнього тексту. Інтермедіальність означає взаємодію та перетин різних медіаформатів у творчій роботі, включаючи літературу, образотворче мистецтво, музику, кіно, театр тощо. Розглядається теоретичний аспект інтермедіальності, зосереджуючись на її значенні та текстотвірних потенціях у сфері мистецтва та культури.

Спираючись на постмодерністську та постструктуралістську філософію, у статті приділено увагу походженню та розвитку терміна «інтермедіальність» та його концептуальну основу. Такі впливові філософи, як Ролан Барт, Жак Дерріда та Мішель Фуко, зробили свій внесок у дослідження інтермедіальності, наголошуючи на стиранні традиційних кордонів між формами мистецтва та злиттям медіаформатів. А такі науковці, як О. Хансен-Льове, Ю. Мюллер, Ю. Крістева продовжили досліджувати та закріплювати теорію інтермедіальності до літературознавчих досліджень.

У статті висвітлюємо еволюцію характеру інтермедіальності в епоху цифрових технологій, де технологічний прогрес і мультимедійне середовище ще більше розширили його сферу. Розглядаємо взаємодію між різними медіа-форматами та використання елементів з одного середовища в інше, розкриваючи динамічну та трансформативну природу інтермедійних художніх виразів.

Крім того, ця стаття досліджує теоретичні значення інтермедіальності, зокрема її вплив на створення, інтерпретацію та реценцію художніх текстів. Проведено аналіз та з'ясовано, в який спосіб інтермедіальність кидає виклик традиційним способам мистецького продукування, дозволяючи митцям експериментувати з новими формами вираження та залучати аудиторію новими способами.

Пропонована стаття проливає світло на теоретичні основи інтермедіальності у створенні художнього тексту завдяки комплексному аналізу теоретичних поглядів, тематичних досліджень і критичних думок. Вона має на меті сприяти глибшому розумінню складних взаємозв'язків між різними медіаформатами, заохочуючи подальші дослідження в цій міждисциплінарній галузі.

Ключові слова: *інтермедіальність, взаємодія мистецтв, художній текст, міждисциплінарність, медіаформи, інтерпретація, художнє вираження.*

Iryna CHAIUN,

orcid.org/0000-0002-7452-0784

PhD Student at the Department of Spanish and French Philology

Kyiv National Linguistic University

(Kyiv, Ukraine) iryna.chaiun@knl.u.edu.ua

INTERMEDIALITY AS THE PRINCIPLE OF ARTISTIC TEXT CREATION (THEORITICAL ASPECT)

This article explores the concept of intermediality in the context of artistic text creation. Intermediality refers to the interaction and intersection of different media formats within a creative work, encompassing literature, visual arts, music, film, theater, and more. The theoretical aspect of intermediality is examined, focusing on its significance and implications in the realm of art and culture.

Drawing from postmodernist and poststructuralist philosophies, this article discusses the origins and development of the term “intermediality” and its conceptual framework. Influential philosophers such as Roland Barthes, Jacques Derrida, and Michel Foucault have contributed to the exploration of intermediality, emphasizing the blurring of traditional boundaries between art forms and the fusion of media formats. And such scientists as O. Hansen-Löve, J. Müller, Y. Kristeva continued to explore and consolidate the theory of intermediality to literary studies.

The article highlights the evolving nature of intermediality in the digital age, where technological advancements and multimedia environments have further expanded its scope. The interplay between different media formats and the utilization of elements from one medium to another are examined, revealing the dynamic and transformative nature of intermedial artistic expressions.

Moreover, the article investigates the theoretical implications of intermediality, including its impact on the creation, interpretation, and reception of artistic texts. It explores how intermediality challenges traditional modes of artistic production, enabling artists to experiment with new forms of expression and engage audiences in novel ways.

Through a comprehensive analysis of theoretical perspectives, case studies, and critical insights, this article sheds light on the theoretical foundations of intermediality in artistic text creation. It aims to contribute to a deeper understanding of the complex relationship between different media formats, encouraging further research and exploration in this interdisciplinary field.

Key words: *intermediality, interacts, artistic text, interdisciplinarity, media formats, interpretation, artistic expression.*

Постановка проблеми. Теорія інтермедіальності, яка пояснює можливість участі різних символічних кодів у процесі вираження думки, нині перебуває в центрі уваги гуманітарних наук, включно з лінгвістикою, літературознавством, філософією, теорією мистецтва і культурологією. Водночас, незважаючи на величезну кількість праць, присвячених різним аспектам інтермедіальності, чимало питань, що стосуються інтерпретації існування цього феномена, типології інтермедіальних взаємодій та їхніх функцій, продовжують цікавити дослідників. Цей інтерес є цілком закономірним, оскільки збігається з основною тенденцією розвитку сучасних гуманітарних наук: прагненням до міждисциплінарності, підвищенням інтересом до питань медіа в контексті активного розвитку цифрової культури та пошуком методологій, що відповідають новим культурним парадигмам. Інтермедіальна перспектива дає змогу системно відтворити складний процес співвідношення символів, оскільки фокусується не тільки на учасниках комунікації, а й на механізмах їхньої безпосередньої взаємодії.

Аналіз досліджень. Поняття інтермедіальності є досить новим явищем у мовознавчій та літературознавчій сферах, незважаючи на велику кількість досліджень всесвітньо відомих науковців (Р. Барт, Ж. Дерріда, М. Фуко, В. Вольф, В. Просалова, І. Арнольд, І. Галуцьких, М. Каган, Н. Тішуніна, О. Воробйова, О. Хансен-Льове, Ю. Крістева, І. Rajewsky, J. Higgins, J. Müller, J. Schroter, M. McLuhan тощо), які намагалися проаналізувати та досі продовжують все глибше занурюватися в царину інтермедіальних студій задля детальнішого декодування синтезу мистецтв у художньому дискурсі, що дає можливість простежити за розвитком становлення терміна «інтермедіальність» та теорії інтермедіальності в цілому крізь призму різних лінгвістичних поглядів.

Мета статті – проаналізувати сутність терміна «інтермедіальність» та застосування теорії інтермедіальності як чинника побудови художнього тексту з позицій логіко-філософських теорій та різних лінгвістичних підходів.

Виклад основного матеріалу. Поняття «інтермедіальність» почало з'являтися у термінологіч-

ному апараті філософії, філології та мистецтвознавства у 50–60-ті роки ХХ століття, одночасно набуваючи популярність як термін «інтертекстуальність». Більш традиційним до цього часу було поняття «взаємодія мистецтв», оскільки воно сягає своїм корінням в історію мистецтва та культури. Розмаїття форм цієї взаємодії вимагало свого естетичного осмислення та обґрунтування. Протягом усієї історії розвитку європейської культури ХVIII та ХІХ століть ідея взаємодії мистецтва отримувала неоднакове тлумачення у різних теоретиків.

Дослідження міжпредметних зв'язків у просторі літературного тексту у зарубіжному та вітчизняному літературознавстві продовжувалися протягом ХХ–ХХІ століть. Поряд із терміном «взаємодія мистецтв» з'являється термін «синтез мистецтв», що характеризує сукупність культурних кодів, які взаємодіють та взаємодоповнюють один одного, а також активно починає вживатися термін «інтермедіальність».

Що стосується тлумачення самого поняття «інтермедіальність», варто звернутися до його етимології. Термін «інтермедіальність» складається з двох ключових елементів: “*inter*” («між», «поміж», «серед») та “*media*”. Відповідно вже з самої назви можна зрозуміти, що відбувається не просто взаємодія, але й певною мірою перетин, інтеграція медіаформатів у творчості, серед яких постає література, живопис, музика, кіно, театр тощо, які видозмінюються та надають нового значення один одному. Тож під інтермедіальністю у найширшому сенсі можна розуміти всі культурні ареали, розташовані в медіапросторі на межі різноманітних художніх жанрів, оскільки саме сфера художньої літератури є особливо продуктивною для наукових досліджень.

Незважаючи на те, що питання взаємозв'язків у мистецтві викликало інтерес у античних авторів, сам термін «інтермедіальність» був уведений у 1812 році англійським філософом С. Колріджем (Просалова, 2010: 12), який уперше використав слово “*intermedium*” для опису та пояснення наративної функції алегорії. Однак термінологія, запропонована Колріджем, не ввійшла у вжиток та не стала використовуватися на той час у літе-

ратурознавчих колах, оскільки її розуміння було занадто широким.

Згодом цей термін був відроджений завдяки американському художнику Д. Хіггінсу. У своєму есе “Intermedia” (Higgins, 1965) він почав використовувати термін Колріджа “intermedia”. Д. Хіггінс дав визначення інтермедіальності як концептуальному злиттю різних медіа в мистецтві, наприклад, абстрактної каліграфії, фігурних віршів, візуальної поезії, оскільки в інтермедіальності візуальний елемент (живопис) концептуально зливається зі словом (Higgins, 1965).

Загалом концепція інтермедіальності була розвинута в межах постмодерністської та постструктуралістської філософії. Відомі філософи, такі як Ролан Барт, Жак Дерріда та Мішель Фуко, досліджували поняття міжмедійності та перетину меж між мистецтвами (Фесенко, 2014).

Саме вони наголошували на тому, що традиційні медіаформи і жанри втрачають свою чітку ідентичність та зливаються між собою (Фесенко, 2014). Інтермедіальність показує, що медіаформи можуть взаємодіяти, перекриватися та використовувати елементи один з одного.

У 1980-х роках зростає інтерес до інтермедіальності серед німецьких учених. Термін «інтермедіальність», що виник у англійських країнах, почав активно опрацьовуватися і поширюватися переважно у дослідному колі німецькомовних країн. Яскравим прикладом серед німецьких дослідників став культуролог Юрген Мюллер, який у статті “Intermedialität – Formen moderner kultureller Kommunikation” (Müller, 1996) виявив користь концепції інтермедіальності у сфері медіазнавства та намагався описати контури нової структуралістської методології у своїх дослідженнях. Вчений визначає інтермедіальність як концептуальну взаємодію різних медіа, в результаті якої виникає певна цілісність, стираються кордони, а інколи навіть утворюються нові медіапростори.

На думку Мюллера, теорія інтермедіальності є не об’єктом дослідження, а інструментом для аналізу (Müller, 2006). У своїх роботах, зокрема в “Vers l’intermédialité: histoires, positions et options d’un axe de pertinence”, науковець використовує термін «інтермедіальний підхід» (“approche intermédiaire”) для дослідження інтермедіальних проявів у текстах (Müller, 2006). Також дослідник наголошує, що поняття інтермедіальності розгортається у соціально-історичному контексті.

Так, із одного боку, інтермедіальність тісно пов’язана з певною художньою, матеріальною, медіальною та комунікативною формою діяль-

ності, але з іншого – породження смислів у результаті цих дій завжди орієнтоване на певну історичну аудиторію (Müller, 2006).

Відома науковиця І. Раєвські (Rajewsky, 2005: 53) у своїй праці “Intermediality, Intertextuality, and Remediation: A Literary Perspective on Intermediality” пропонує аналізувати сутність поняття інтермедіальності за трьома критеріями: 1. Інтермедіальність як медіа-транспозиція (media transposition): екранізація, новелізація, трансформація тексту, фільму. 2. Інтермедіальність як медіа-комбінація (media combination): опера, кіно, театр, перформанс, комікси комп’ютерна інсталяція, тощо. 3. Інтермедіальність як медійна референція (intermedial references): цитати з літературного тексту в кіно, повторення кінематографічних методів. Сюди також вона відносить музикалізацію літератури, транспозицію мистецтва, екфразис, покликання в кіно на живопис або живопису на фотографію тощо.

На думку вищезгаданої філологині, будь-який медійний предмет може поєднувати в собі всі три категорії, тобто літературний твір може перегукуватися з кіно, поєднувати в собі різні види мистецтва на письмі (Rajewsky, 2005: 54). Наприклад, кіноадаптації можна класифікувати в категорії комбінації медіа; щодо адаптації літературних творів, їх можна віднести до категорії медіальної транспозиції, і якщо вони роблять конкретні покликання на попередній літературний текст, то ці стратегії можна класифікувати як медійні референції.

Поділ інтермедійних практик на медіальну транспозицію, медіа-транспозиція (поєднання) та медіа референції, звичайно, не є вичерпним. Це особливо пов’язано з аналізом інтермедіальності в галузях літературознавства та міжмистецьких досліджень, де явища, охоплені всіма трьома категоріями, складають фокус дискусії (Rajewsky, 2005: 54–55).

Проаналізувавши підходи французької дослідниці Ю. Крістєвої (Kristeva, 1969: 156), варто відмітити також, що, на її думку, інтермедіальність є явищем міжсеміотичної інтертекстуальності, коли текст одного мистецтва, інтегруючись до художнього простору іншого, практично втрачає свою самобутність та починає існувати окремо, за правилами нового тексту. Таким чином, в інтермедіальності спостерігається не просто діалог мистецтв та культур, а їхня інтерпретація.

Починаючи ще з 1970-х років поняття «інтермедіальність» закріплюється у філософії та філології, ставши синонімічним до поняття «інтертекстуальність». Відомий німецько-австрійський

літературознавець Оге Ханзен-Льове (Hansen-Löve, 1983: 291–318) спробував відокремити ці два, здавалося б, тотожні терміни, маючи на увазі під інтертекстом лише міжтекстові зв'язки, а під інтермедіями – особливу організацію тексту за допомогою інтеграції різних видів мистецтва, тобто щось більш глобальне та цілісне. Науковець спробував закріпити термін «інтермедіальність» (*“Intermedialität”*) та описав його як переклад з однієї мови мистецтва на іншу в межах однієї культури та об'єднання різних елементів мистецтв у мономедійному (література, живопис) або мультимедійному (театр, кіно) текстах (Hansen-Löve, 1983: 298–318).

Завдяки цим чітким поясненням та намаганням відділити сутність терміна «інтермедіальність» від суміжних понять, надавши йому певну самостійність та автономність О. Ханзен-Льове вважають основоположником теорії інтермедіальності як такої.

Згідно з теорією іспанського науковця Клауса Клувера (Clüver, 2007: 19–37), інтермедіальність слід розглядати як всеосяжний феномен, який включає всі відносини, теми та питання, які традиційно розглядаються в руслі проблеми взаємодії мистецтв. Це стосується таких трансмедіальних явищ, як наративність, пародія, маючи на увазі читача/слухача/глядача, а також інтермедіальні аспекти інтертекстуальності, притаманні окремим текстам і неминуче інтермедіальний характер кожного медіа.

Завдяки бурхливому розвитку інформаційних технологій, теорія інтермедіальності почала набувати все більшого та ширшого застосування у літературознавчій та лінгвістичній сферах, розширивши таким чином свої кордони. Концепція інтермедіальності починає заповняти та іноді навіть замінювати собою раніше вживані поняття взаємодії мистецтва (*“interart”*) як у сучасних (кіно, монтаж), так і в традиційних видах мистецтва (живопис, музика, театр) (Besson: 2014). Теорія інтермедіальності намагається досліджувати способи, за допомогою яких література взаємодіє з різними формами вираження, як, наприклад, образотворче мистецтво, музика, кіно, театр і цифрові медіа. Поєднуючи ці різні медіа, інтермедійна література все більше розширює межі традиційного оповідання і пропонує нові шляхи для творчості та інтерпретації.

Таким чином, за своєю суттю інтермедіальність ставить під сумнів уявлення про літературу як суто текстове середовище. У ньому визнається, що слова самі по собі не є єдиними носіями значення, і що інші форми художнього зображення

можуть збагатити та покращити досвід читання (Wolf, 2011). Завдяки інтеграції багатьох медіа інтермедійна література прагне створити багатовимірну та захоплюючу розповідь, яка залучає читача на різних чуттєвих та інтелектуальних рівнях.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи сказане, можна дійти висновку, що сьогодні у гуманітарній парадигмі залишається актуальним широкий підхід до розуміння інтермедіальності та її ролі у лінгвістичних дослідженнях, а трактування медіа набуває все більшого значення як коду передачі інформації, об'єднуючи у собі різноманітні види мистецтва та передаючи їх на папір.

Крім того, проаналізувавши вчення багатьох дослідників, варто відзначити, що теорію інтермедіальності неможливо віднести до якогось конкретного напрямку чи науки. Але разом із тим спостерігаємо тенденцію все більшої відмови від пошуку універсальних методик вивчення інтермедіальних явищ у бік активного формування власного термінологічного апарату та методологічних принципів у межах різних наукових напрямів.

Інтермедіальність постає як потужний і трансформуючий принцип у створенні художніх текстів. Руйнуючи традиційні межі між мистецькими засобами, інтермедіальність дозволяє синтезувати кілька художніх мов, що має своїм результатом насичення та багатовимірність творів.

Також інтермедіальність виступає як принцип, який революціонує процес творення художнього тексту. Це дозволяє митцям прокладати нові шляхи, поєднуючи засоби та долаючи кордони, щоб створювати роботи, які виходять за межі будь-якої окремої форми мистецтва.

Крім того, інтермедіальність є відображенням нашого сучасного суспільства, яке характеризується гібридністю, взаємопов'язаністю та технологічним прогресом. Воно відображає складність і плинність нашого досвіду, охоплюючи різноманітність голосів і поглядів, які існують у нашому глобалізованому світі. Застосовуючи інтермедійні практики, митці можуть артикулювати свої ідеї у спосіб, який є інклюзивним, динамічним, що, безперечно, резонує із реаліями нашого часу.

Оскільки термін «інтермедіальність» та його використання в інтерпретації літературних творів не є достеменно вивченим, це дозволяє в перспективі оцінити його значущість і застосовувати теорію інтермедіальності у процесі дослідження різнорівневих механізмів творення художніх текстів певних історико-літературних і культурних періодів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Просалова В. А. Інтермедіальність у системі інтертекстуальних зв'язків. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*: зб. наук. пр. / Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2010. Вип. 15, С. 12–18.
2. Фесенко В. І. Література і живопис: інтермедіальний дискурс : навч. посіб. Київ : КНЛУ, 2014. 398 с.
3. Besson R. Prolégomènes pour une définition de l'intermédialité à l'époque contemporaine. *HAL*. 2014. URL: <https://shs.hal.science/hal-01012325/> (дата звернення: 19.06.2023).
4. Clüver C. *Intermediality and Interarts Studies. Changing Borders: Contemporary Positions in Intermediality*. Lund : Intermedia Studies Press, 2007. P. 19–37.
5. Hansen-Löve A. *Intermedialität und Intertextualität : Probleme der Korrelation von Wort und Bildkunst – am Beispiel der russischen Moderne*. Wiener Slawistischer Almanach. Wien, 1983. Sbd.11. P. 291–360.
6. Higgins D. *Synesthesia and Intersenses: Intermedia*. UbuWeb : Papers, 1965. URL: https://www.ubu.com/papers/higgins_intermedia.html (дата звернення: 19.06.2023).
7. Kristeva J. *Le mot, le dialogue et le roman, Séméiotikè. Recherches pour une sémanalyse*. Paris : Seuil, 1969. P. 143–173.
8. Müller J. E. *Intermedialität : Formen moderner kultureller Kommunikation*. Münster : Nodus Publikationen, 1996. 335 p.
9. Müller J. E. *Vers l'intermédialité : histoires, positions et options d'un axe de pertinence*. *MédiaMorphoses*. 2006. No 16. P. 99–110.
10. Rajewsky I. O. *Intermediality, Intertextuality, and Remediation : A Literary Perspective on Intermediality*. *Intermedialités / Intermediality*. 2005. No 6. P. 43–64. URL: <https://doi.org/10.7202/1005505ar> (дата звернення: 19.06.2023).
11. Wolf W. *(Inter)mediality and the Study of Literature*. *CLCWeb : Comparative Literature and Culture*. 2011. No 13.3. URL: <https://doi.org/10.7771/1481-4374.1789> (дата звернення: 19.06.2023).

REFERENCES

1. Prosalova V. A. *Intermedialnist u systemi intertekstualnykh zviazkiv*. [Intermediality in the system of intertextual connections] *Actualni problemy ukraïnskoi literatury i folkloru*, 2010, 15, 12–18 [in Ukrainian]
2. Fesenko V. I. *Literatura i zhyvopys : intermedialnyi dyskurs : navchalnyi posibnyk*. [Literature and art: intermediate aspect : a textbook] Kyiv : KNLU, 2014, 398 s. [in Ukrainian]
3. Besson R. *Prolégomènes pour une définition de l'intermédialité à l'époque contemporaine* [Preliminaries for a definition of intermediality in the contemporary era] *HAL*, 2014, 2–20. URL: <https://shs.hal.science/hal-01012325/> (date of application: 19.06.2023) [in French]
4. Clüver C. *Intermediality and Interarts Studies. Changing Borders : Contemporary Positions in Intermediality*. Lund : Intermedia Studies Press, 2007, 19–37.
5. Hansen-Löve A. *Intermedialität und Intertextualität : Probleme der Korrelation von Wort und Bildkunst – am Beispiel der russischen Moderne* [Intermediality and Intertextuality : Problems of the Correlation between Word and Visual Art – Using the Example of Russian Modernism] Wien, 1983, 11, 291–360 [in German]
6. Higgins D. *Synesthesia and Intersenses: Intermedia*. UbuWeb : Papers, 1965. URL: https://www.ubu.com/papers/higgins_intermedia.html / (date of application: 19.06.2023).
7. Kristeva J. *Le mot, le dialogue et le roman, Séméiotikè. Recherches pour une sémanalyse* [The Word, Dialogue, and the Novel, Semiotics: Research for Semanalysis] Paris : Seuil, 1969, 143–173 [in French]
8. Müller J. E. *Intermedialität : Formen moderner kultureller Kommunikation* [Forms of Modern Cultural Communication] Münster : Nodus Publikationen, 1996, 335 p [in German]
9. Müller J. E. *Vers l'intermédialité : histoires, positions et options d'un axe de pertinence* [Towards Intermediality : Histories, Positions, and Options of a Relevant Axis] *MédiaMorphoses*, 2006, 16. 99–110 [in French]
10. Rajewsky I. O. *Intermediality, Intertextuality, and Remediation : A Literary Perspective on Intermediality*. *Intermedialités / Intermediality*, 2005, 6. 43–64. URL: <https://doi.org/10.7202/1005505ar/> (date of application: 19.06.2023)
11. Wolf W. *(Inter)mediality and the Study of Literature*. *CLCWeb : Comparative Literature and Culture*, 2011, 13.3. URL: <https://doi.org/10.7771/1481-4374.1789/> (date of application: 19.06.2023).